

EERO SUORSA

Lacanian perinnön puolustaja

Haastattelussa Élisabeth Roudinesco

Pariisin Denis Diderot -yliopiston (Paris VII) historian professori Elisabeth Roudinesco (s. 1944) ihailee Ranskan vallankumouksen arvoja ja haluaa haastaa ajatuksen, jonka mukaan psykoanalyysi on taantumuksellista. Professori istui aikoinaan Jacques Lacanian (1901–1981) seminaareissa ja tutustui moneen ranskalaisen filosofian kulttihahmoon.

Kirjassanne *Miksi psykoanalyysiyhä tarvitaan?* (1999) nostitte esiin huolen psyykkisten ilmiöiden redusomisesta pelkkään aivotoimintaan¹. Kutsuite ilmiötä nimellä ”Frankensteinin aivot”. Mitä ajattelette nyt, miltei 20 vuotta myöhemmin?

Suuri ongelma on tänäkin päivänä se, että psykiatriassa turvaudutaan herkästi patologisoivaan asenteeseen, joka johtaa tiettyjen psyykenlääkkeiden, kuten esimerkiksi antipsykoottien määräämiseen sellaisissakin tapauksissa, joissa niiden määrääminen ei ole perusteltua. On selvää, että lääkitseminen on varsin perusteltua tietyissä tapauksissa, mutta sen ei tulisi olla ainoa ratkaisu. Olen

”Elämme vaarallisia aikoja.”

myös erittäin ylpeä siitä, että minua solvataan psykoanalyysin fanaattiseksi puolustajaksi. Sillä minä puolustan psykoanalyysia fanaattisesti.

Psykoanalyysia on usein syytetty monoliittiseksi ja vanhoilliseksi teoriaksi psyykestä, ja sen sanotaan olevan ahdasmielistä ja moralistista. Millaisia ongelmia näissä poleemisissa syytöksissä on?

Psykoanalyysi ei ole itsessään, teoriana, koskaan ollut moralistinen tai monoliittinen. Psykoanalyysissa on aina ollut erilaisia suuntauksia, ja monet analyttikot ovat painottaneet psykoanalyysiin palaamista sellaisena kuin se teoriana on. Psykoanalyysi ei ole koskaan ollut esimerkiksi homoseksuaalisuutta kohtaan vihamielinen. Enemmistö tämän päivän analyttikoista vastustaa homofobiaa. Myöskin Ranskan tasa-arvoista avioliittolakia ajettaessa psykoanalyttikoiden enemmistö tuki lakia, sillä psykoanalyysissa itsessään ei ole mitään homofobiaa tukevaa.

On hyvin valitettavaa, että tietyt konservatiiviset toimijat saavat medianäkyvyyttä. Eikä tämä ole vain valitettavaa vaan myös vaarallista niiden henkilöiden tapauksessa, joita pidetään edistyksellisinä. Tästä ikävä esimerkki on Julia Kristeva, joka ei ole koskaan ollut feministi, mutta silti häntä sellaisena pidetään erityisesti ranskankielisen median ulkopuolella. Kristeva kuuluu eräisiin niistä pienistä psykoanalyttikoiden yhdistyksistä, jotka ottivat kantaa tasa-arvoista avioliittolakia vastaan. Kristeva ei itse ottanut kantaa, ei vastaan eikä puolesta, mutta myös tekemättä jättäminen on kannanotto.

Tämän valossa voitaneen myös sanoa, ettei ole yhtä ainoaa psykoanalyttista feminisimiä?

Juuri näin. Tätä on syytä painottaa, kun psykoanalyttista feminisimiä halutaan tarkastella erityisen rans-

kalaisena. Ranskassa esimerkiksi Hélène Cixous nauttii ansaittua mainetta loistavana kirjailijana ja esseistinä mutta ei psykoanalyysin teoreetikkona. Vastaavasti Luce Irigaray ei herätä Ranskan feministisen filosofian piireissä suurtakaan kiinnostusta, mutta sen sijaan hän on suosittu italialaisten feministien parissa.

Kaikki feministiset filosofit eivät tunne psykoanalyysia tarpeeksi hyvin ja tekevät sen pohjalta virheellisiä tulkintoja, ja näin he päätyvät antamaan psykoanalyysista virheellisen kuvan. Esimerkiksi Judith Butlerin teoksessaan *Hankala sukupuoli* esittämät luennat Jacques Lacanista ovat ongelmallisia². Hän käyttää Lacanin tuotantoa ainoastaan tukeakseen omaa argumenttiaan, jossa kaikki on performatiivista. Uskon kuitenkin Butlerin jättäneen sukupuolen pohtimisen tultuaan sen kanssa tien päähän. Myös teoreetikkona hän on mielestäni samassa pisteessä: Butler kuuluu menneisyyteen.

Mitä voitte kertoa Lacanin perinnöstä, ja mitä ongelmia tämän perinnön käsittelemiseen liittyy?

Lacanin perintö on suunnattoman suuri niin teoreettisesti kuin myös käytännön psykoanalyttisessa työssä. Tätä saattaa olla hankala huomata Länsi-Euroopan ja Yhdysvaltojen yliopistojen psykologian kampuksilla, jotka ovat keskittyneet behavioristis-kognitiiviseen psykologiaan, mutta Etelä-Amerikassa Lacaniin on tunnettu jo kauan mielenkiintoa myös akateemisen psykologian sekä psykologien ja psykoterapeuttien koulutuksen parissa. On ilo nähdä, että psykoanalyysiin ja erityisesti Lacaniin kohdistuva mielenkiinto elpyy.

Lacan oli sekä teoreetikkona että kliinikkona kaukana kaikesta dogmaattisuudesta. Eikä dogmaattisuuden tulisi korostua myöskään, kun puhutaan Lacanin perinnöstä. Lacanin perinnöstä ei voi kukaan sanoa lopullista sanaa, koska tämä perintö elää. Tämä korostuu esimerkiksi Lacanin vävyn, Jacques-Alain Millerin kohdalla. Vaikka Miller pitää hallussaan oikeuksia Lacanin seminaarien julkaisemiseen, on kuitenkin muistettava, että Miller on itsekin psykoanalyttikko. Hänellä on omia näkemyksiä, jotka eivät välttämättä edusta Lacania, eikä häntä tulisi näin ollen kuunnella sellaisena tahona, jolla on väistämättä viimeinen sana kaikkiin Lacan-tulkintoihin, saati Lacaniin ihmisenä.

Traagiset filosofit ja urbaanilegendat

Osallistuite myös itse Lacanin seminaareihin ja pääsitte tutustumaan moniin ranskalaisen filosofian legendaarisiin hahmoihin, joista kirjoitatte elävästi kirjassanne *Philosophes dans la tourmente* (2005)³. Mitä voitte kertoa esimerkiksi Louis Althusserista?

Althusser oli traaginen hahmo, jonka elämä päättyi traagisesti. Mutta tragedia ei ole kaunista katsottavaa. Tämä on äärimmäisen vakava asia, ja muisto hänestä tuskallinen. Vaikka monen muunkin toukokuun 1968 sukupolven filosofin elämä oli murheellinen, kuten vaikkapa Gilles Deleuzen, hakee Althusserin elämäntarina vertaistaan.

En ole koulutukseltani psykologi vaan historioitsija,

mutta ymmärsin kliinisestä psykologiasta ja diagnostiikasta tarpeeksi huomatakseni, että Althusser oli vakavasti sairas. Se ei sinänsä ollut mikään salaisuus: esimerkiksi École normale supérieuressa Jacques Derrida tuurasi Althusseria luennoilla silloin, kun tämä oli saamassa sähköshokkihoitoja. Kaikki eivät kuitenkaan tiedäneet, ja ne jotka tiesivät eivät ymmärtäneet ennen kuin oli liian myöhäistä. Istuessani kuuntelemassa Althusseria luentosalissa huomasin, että kansakuulijat näkivät kateederilla nerokkaan, ehkä hiukan eksentrisen filosofin. En tarkoita, etteikö Althusser olisi ollut myös tätä. Muut eivät kuitenkaan nähneet, että heidän edessään luennoi äärimmäisen vakavasti psyykkisesti sairas ihminen, joka olisi tarvinnut kipeästi apua.

Althusser ei ollut paha ihminen. Hänen elämänsä vain päättyi kammottavalla tavalla. Uskon, ettei hän halunnut kuristaa vaimoaan Hélène Rytmania vaan psykoosissa luuli vain hierovansa tämän kaulaa. Näin kuitenkin tapahtui. Althusser vietti lopun elämänsä pakkohoidossa, koska hän ei ollut rikosoikeudellisesti edesvastuullisessa kunnossa. Viimeisten vuosiansa aikana hänestä karisivat kaikki eksentrisen neron ja intellektuellin piirteet. Hän kuoli kaikki ihanteensa menettäneenä murtuneena miehenä, joka ei uskonut enää marxilaisuuteen, eikä mihinkään muuhunkaan. Tämä ihanteiden mureneminen ei sinänsä ole yllättävää. Ihmiset muuttuvat ajan ja ikääntymisen myötä: monet kevään 1968 intellektuelleista kannattivat vakaasti kommunismia menneinä vuosina, kuten vaikkapa Kristeva. Alain Badiou jaksaa vieläkin. Mutta Althusserin tapaus on tragedia myös siksi, että omien aatteidensa lisäksi hän ehti nähdä niiden romahtamisen kommunismin sortuessa Itä-Euroopassa.

Päsisitte seuraamaan aitiopaikalta monia filosofian historian kiinnostavia tapahtumia. Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin teoksen *Anti-Oidipus. Kapitalismi ja skitsofrenia* (1972) julkaisuprosessiin kytkeytyy kaikenlaisia värikkäitä tarinoita, kuten että käsikirjoitusta olisi pitänyt piilotella Lacanilta ja että Lacan olisi riitautunut Deleuzen ja Guattarin kanssa verisesti teoksen julkaisemisen jälkeen⁴. Ovatko nämä tositarinoita vai urbaanilegendoja?

Nämä tosiaankin ovat varsin hauskoja urbaanilegendoja, ja on hauskaa pohtia, miten näitä syntyy. Ei Lacan ollut jahtaamassa *Anti-Oidipuksen* käsikirjoitusta millään muotoa, vaikka hän ei tietysti ollut samaa mieltä kaikista teoksen teeseistä. Hän ei myöskään teoksen ilmestyttyä mitenkään katkeroitunut kummallekaan. Guattari oli etäänäntynyt psykoanalyysista jo aiemmin. Hänellä oli oma skitsoanalyysin käsitteensä, ja hän arvosteli psykoanalyysia rajusti. Mutta ei Lacan tästä kaunaa kantanut.

Olette historian professori Pariisin Denis Diderot -yliopistossa ja mielenkiinnon kohteisienne kuuluu Ranskan suuri vallankumous 1789. Mikä siinä kiehtoo?

Olen kirjoittanut aiheesta paljon, koska vuoden 1789 vallankumous on minulle suuri ihailun kohde. Etenkin

Euroopan nykytilanteessa – rasismi, äärioikeiston uusi nousu – vallankumouksen periaatteet tulisi pitää kirkkaina mielessä, jotta valitettavaa nykykehitystä voitaisiin jarruttaa.

Mitä edelleen eläviä asioita nostaisitte esiin vuoden 1789 vallankumouksesta? Onko *laïcité*-periaate, uskonnon ja valtion erottaminen julkisella sektorilla, eräs näistä?

Ehdottomasti. Se on tärkeä periaate, eikä se koske pelkästään kysymystä siitä, saavatko muslimitytöt käyttää koulussa huivia vai eivät. On harmillista, että äärioikeiston toimien myötä *laïcité* on saatu kuulostamaan pelkästään tähän keskittyvältä kysymykseltä. Sääntö, jossa uskonnollisia symboleita ei tuoda kouluihin, koskee kaikkia oppilaita, niin katolisia, protestantteja ja juutalaisia kuin myös muslimeja. Toisin kuin äärioikeisto haluaa, ei *laïcité* missään nimessä aja minkäänlaista segregaatiota. *Laïcité* on myös joustava. Nuorempana toimin itse yläasteen opettajana, eikä silloinkaan ongelmia seurannut siitä, että eri uskontokuntien edustajat kävivät sekulaaria valtionkoulua. Vasta yksittäiset islamilaiset fundamentalistit ja äärioikeisto tekivät tästä ongelman.

Olette kirjoittanut identiteettikysymyksestä kirjassanne *Retour sur la question juive eli ”paluu juutalaisuuteen”*⁵. Onko antisemitismi uudessa nousussa?

Valitettavasti kyllä, ja siihen pitää reagoida. Olen aina välttänyt kategorisointia identiteettien perusteella. Olen maallistuneesta juutalaisesta perheestä, enkä koe olevani juutalainen. Ja vaikka perhetaustani on myös Romaniasta, koen sukunimeni synnyttämät kysymykset ”Oletteko romanialainen?” tunkeileviksi ja kategorisoviksi etenkin, koska minulla ei ole erityistä yhteyttä Romaniaan.

Näen myös, että Euroopassa jo pitkään vallalla olleella muslimivastaisuudella on jotain hälyttävällä tavalla yhteistä 1930-luvun antisemitismin kanssa. Elämme vaarallisia aikoja.

Jos lopuksi palataan vielä psykoanalyysiin, mitä haluaisitte sanoa siitä?

Jokaisen, joka haluaa psykoanalytytikoksi, kannattaa lähteä sille tielle. Läntisessä Euroopassa tie on pitkä ja kivinen, sillä laillistetun psykologin tutkinnon saamiseksi on kahlattava läpi paljon sellaista, mikä on psykoanalyysille vierasta. Mutta psykoanalyysi on kaiken sen arvoista.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Élisabeth Roudinesco, *Miksi psykoanalyysia yhä tarvitaan?* (Pourquoi la psychanalyse? 1999). Suom. Kaisa Sivenius. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- 2 Judith Butler, *Hankala sukupuoli* (Gender Trouble, 1990). Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Gaudeamus, Helsinki 2006.
- 3 Élisabeth Roudinesco, *Philosophes dans la tourmente*. Fayard, Paris 2005.
- 4 Gilles Deleuze & Félix Guattari, *Anti-Oidipus. Kapitalismi ja skitsofrenia* (Capitalisme et schizophrénie. L'anti-Cédepe, 1972). Suom. Tapani Kilpeläinen. Tutkijaliitto, Helsinki 2007.
- 5 Élisabeth Roudinesco, *Retour sur la question juive*. Albin Michel, Paris 2009.